

УДК 355.02:321.011(477)

Голопатюк Л. С.;

Тимошенко Р. І., д.військ.н., с.н.с.

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Визначення та аналіз особливостей складових сучасних воєнних конфліктів

Резюме. Проведено порівняння традиційних, або *конвенційних*, видів збройних конфліктів та сучасних воєнних конфліктів, які по суті є конфліктами нового типу. Вводиться поняття сучасного воєнного конфлікту, розглядаються його складові та особливості.

Ключові слова: конвенційний воєнний конфлікт, сучасний воєнний конфлікт, складові, особливості.

Постановка проблеми. Сучасні воєнні конфлікти (СВК) останнім часом стали ключовим фактором системної кризи міжнародної системи безпеки. Тим часом у політичному, військовому і експертному середовищі відсутня єдність у розумінні особливостей і складових СВК. Проблема полягає в тому, що сутність СВК суттєво трансформувалася, а класичні сценарії їх розв'язання не досягають мети ефективного розв'язання. Окремі експерти не визнають особливостей СВК, інші наполягають на тому, що їм притаманна специфіка. У спеціальній літературі використовуються не зовсім точні висловлювання, які треба відрізнити від наукової термінології. Зокрема, поняття “мала війна”, “обмежена війна”, “гібридна війна”, “конфлікт низької інтенсивності”, “конфлікт високої інтенсивності” увійшли в обіг ще з другої половини минулого століття.

Проте наукове визначення СВК істотно впливає як на вибір сценаріїв їх запобігання, так і на всю систему стратегічного і оборонного планування в секторі безпеки і оборони. Логічним видається надати наукове визначення СВК, визначити їх складові та особливості.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У науковій літературі вивчення проблеми СВК є порівняно новим. Дослідженням цієї проблеми присвячені праці академіка Національної академії наук України В.П. Горбуліна [1-3], Г.М. Перепелиці [4-5], Є.М. Магди [6] та інших українських дослідників [7, 8]. Відомими зарубіжними науковцями, які аналізують причини збройних конфліктів та способи їх запобігання є: З. Бжезінський, Дж. Джоулвен, Г. Кіссинджер, Дж. Кеннан, Дж. Мак-Конелл, Дж. Робертсон, С. Гантінгтон та інші.

Значну увагу моніторингу і аналізу СВК приділяють відповідні структурами ООН, ЄС і НАТО, низка незалежних дослідних установ, таких як Університет у м. Уппсала, Швеція (Uppsala University), який підтримує широку базу даних щодо сучасних воєнних конфліктів [9], Стокгольмський міжнародний інститут дослідження миру (SIPRI) [10], Міжнародний інститут стратегічних досліджень у Лондоні (IISS) [11], Інститут Геллапа (The Gallup Organization) [12]. Бази даних, щорічники та інші публікації цих установ склали імперичну базу дослідження.

Однак однозначного визначення, що собою являє СВК в науковій і спеціальній літературі немає. Невизначеність і нечітка природа СВК відбивається у множинні термінологічних назв широкого спектру воєнних конфліктів, таких як формальний і неформальний, традиційний і нетрадиційний, симетричний і асиметричний, низької і високої інтенсивності тощо [6]. Така кількість визначень має на меті відрізнити СВК від традиційних воєнних конфліктів минулого століття.

Метою статті є аналіз і визначення особливостей і складових СВК та подальшого розвитку відповідних положень Воєнної доктрини України.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, до особливостей конвенційного воєнного конфлікту минулого століття відносяться [4]:

- наявність суб'єктів воєнно-політичних відносин;
- протиріччя у відносинах між цими суб'єктами;
- застосування зброї як головного засобу розв'язання загострення протиріч;
- бойові дії на обмеженій території.

Постіндустріальна ера відзначилася принципово новим, відмінним від конвенційного, типом воєнних конфліктів. Початком ери СВК вважається промова президента Російської Федерації на мюнхенській конференції з питань безпеки 2007 року. Імплементация нової стратегії СВК відбулася вже під час восьмиденної війни Росії проти Грузії у 2008 році [8]. За офіційним заключенням Гаазького трибуналу, Україна з 2014 року перебуває у стані воєнного конфлікту [13].

Потенційно апробована стратегія СВК може бути застосована як у тліючих конфліктах на теренах СНГ: Карабах, Південна Осетія, Абхазія і Придністров'я, так і на посткомуністичному просторі Європи: країнах Балтії, Польщі, Угорщини, Болгарії, деяких Балканських країнах. Навіть приналежність до НАТО вже не буде гарантованим фактором від дестабілізації ситуації і використання її на користь власних національних інтересів. Очевидно, що саме до цих країн будуть використані стратегія СВК і тактика терористичних загроз, а не прямої воєнної агресії.

Цілком імовірним у середньостроковій перспективі може стати значне зростання масштабів та інтенсивності існуючих конфліктів і виникнення нових зон нестабільності з усе більш широким залученням, прямо або побічно, військових потенціалів таких країн як США, країн ЄС, КНР, РФ, Індії, Пакистану, Туреччини, Ірану, Ізраїлю тощо [14].

Відомі середньострокові прогнози [15-16] розвитку воєнно-політичної обстановки у світі об'єднує висновок про зростання кількості СВК.

Ці загрозові тенденції можуть поставити світ на грань загальносвітового воєнного конфлікту, який, у свою чергу, може являти собою як повномасштабну війну з можливим застосуванням ядерної та інших видів зброї масового ураження, так і систему менших конфліктів різного ступеня інтенсивності, результатами яких стане формування нового світового порядку.

Воєнна доктрина України 2015 року визначає дві особливості СВК [17]:

асиметричне застосування воєнної сили непередбаченими законом збройними формуваннями;

комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів: економічних, політичних, інформаційно-психологічних.

Традиційне розуміння воєнного конфлікту змінюється та вимагає корекції. Власне, є два крайні погляди на проблему. Згідно одного, традиційне бачення воєнного конфлікту застаріло і не може сприяти розв'язанню проблем безпеки, які ставить перед нами XXI ст. Інша точка зору твердить, що трансформується характер та сутність воєнного конфлікту, але незмінною залишається його природа. Не викликає сумнівів лише той факт, що конвенційний воєнний конфлікт як "форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили" [17] вже відійшла у минуле.

Визначимо СВК як дії, що здійснюються шляхом поєднання політичних, військових, економічних, інформаційних і міжнародно-правових сценаріїв ведення конфлікту з метою досягнення воєнно-стратегічних цілей. СВК відрізняється від конвенційного наявністю чіткого воєнно-політичного рішення агресора і використанням сукупності сценаріїв. Сценарії, які застосовуються, не мають хаотичного характеру, а вбудовані в єдиний і логічний ланцюг, який зв'язує військові та невійськові способи ведення війни і використовується як зброя. Такий синергетичний ефект СВК обумовлює їх особливу небезпеку для існуючих систем забезпечення національної безпеки країни та міжнародних організацій з безпеки.

Аналіз реальних і потенційних СВК [9-12] дає змогу встановити ряд відмінностей від конвенційного воєнного конфлікту. Розглянемо ці особливості (рис. 1).

1. Загальні особливості. Часові рамки СВК. СВК є безперервним процесом, який триває у часі та не має чітких рамок початку і завершення. Проте СВК є циклічним процесом з такими фазами:

прихована підготовка з використанням психологічних, ідеологічних та дипломатичних методів;

загострення відносин: введення в оману політичних лідерів ведучих країн світу і дезінформація національних керівників, залякування та підкуп високопоставлених посадовців з адміністрації і армії, місцевих олігархів;

початок конфліктних дій: поява диверсійно-розвідувальних груп, озброєних банд, захоплення будівель держустанов, терористичні акти, підготовка інтервенції;

криза: точкові удари по ключових об'єктах, встановлення зони заборони польотів над окремими районами, вторгнення

регулярних військ на окремих напрямках, систематична ліквідація пунктів опору;

розв'язання конфлікту: організація переговорів, розведення конфліктуючих сторін, проведення стабілізаційної операції міжнародними силами.

Рівні СВК. СВК відбувається на геополітичному, воєнно-політичному і воєнному рівнях і складається з багаторівневих дій, спрямованих на дестабілізацію.

На *геополітичному рівні* СВК поєднує жорстку протидію з виникаючими загрозами міжнародної безпеки та боротьбу з екстремізмом державних і недержавних суб'єктів. Використовуються комбінації звичайних, нерегулярних та асиметричних засобів невійськового характеру у поєднанні з постійними маніпуляціями політичним та ідеологічним конфліктом. СВК супроводжують традиційні, нестандартні, катастрофічні та підірвні загрози.

На *воєнно-політичному* рівні СВК є сукупністю заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих державою дій військового, дипломатичного, економічного і інформаційно-психологічного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей.

На *воєнному рівні* СВК об'єднує локальну війну, збройний конфлікт та інформаційно-психологічний вплив, базується на нових технологіях та сучасних методах мобілізації і ведеться на трьох полях: серед населення конфліктної зони, населення в тилу і міжнародного співтовариства, включає комбінацію партизанської та громадянської воєн, заколоту і тероризму. Для досягнення воєнних цілей миттєво і злагоджено використовується складна комбінація сучасної зброї, партизанська війна, дії сил спеціальних операцій, тероризм і злочинна поведінка. На цьому рівні СВК включає неоголошені й таємні операції, у ході яких воююча сторона атакує державні структури і регулярну армію противника за допомогою місцевих бунтівників і сепаратистів, підтримуваних зброєю і фінансами з-за кордону і деякими внутрішніми структурами (олігархами, організованою злочинністю, націоналістичними і псевдорелігійними організаціями). Використовуються "гібридні комбатанти", що знаходяться в конспірації серед цивільного населення. СВК стає реальним, коли противник застосовує тактику повстанців, використовує якісно оснащені збройні сили та складні технології.

Воєнно-стратегічними цілями СВК є підрив сукупної могутності держави, позицій і впливу уряду всередині країни і на міжнародній арені, зміна влади, територіальний розподіл та формування нових, більш залежних держав, приведення до ситуації, коли застосування воєнної сили стане просто зайвим.

Суб'єктами СВК є держава, олігархічні клани, окремі приватні особи, терористичні організації, структури транснаціональної організованої злочинності, міжнародні організації або група зацікавлених країн.

2. До політичних особливостей відносяться в першу чергу ускладнення ідентифікації джерела СВК, яке, як правило, є анонімним, та як наслідок цього:

- відсутність акту оголошення війни;
- продовження дипломатичних відносин між воюючими державами;
- дія двосторонніх договорів, особливо політичних;
- не відбувається докорінна зміна усього державного механізму на воєнний стан;
- воєнний конфлікт не стає особливим станом всього суспільства.

Створювана таким шляхом невизначеність істотно сповільнює цілеспрямовану реакцію з боку країни, що зазнала нападу, або міжнародного співтовариства.

3. Воєнні особливості. СВК здійснюються за єдиним планом як воєнними і цивільними компонентами сектору безпеки і оборони, так і іррегулярними та партизанськими формуваннями. Упор робиться на солдатів "нізвідки", які начебто не належать ніякій державі та завдяки цьому не підпадають під будь-які закони і конвенції. "Зелені чоловічки" - це своєрідний гібрид, щось середнє між солдатами і терористами: невідомо, хто вони, і хто ними командує. А якщо немає командирів, нема з ким вести переговори щодо умов перемир'я.

Стратегія СВК визначає:

- обраний об'єкт впливу - конкретну країну-мішень;
- спектр військових і цивільних цілей противника, включаючи населення;
- кінцеву мету;
- джерела забезпечення необхідними силами і засоби та порядок доступу до них;
- суспільні групи, здатні брати участь у планованих акціях ненасильницького, а потім і силового характеру, аж до громадянської війни;
- організацію фінансування протестного руху, а потім збройних формувань як з боку

зовнішніх зацікавлених сил, так і з використанням внутрішніх можливостей;
 практичні гасла, максимально наближені до реальних вимог протестних суспільних груп, дії яких у підсумку можуть використовуватися для делегітимації і зламу існуючої влади;
 політичні об'єднання та лідери, здатні очолити протест;
 організацію підготовки в спеціалізованих таборах польових командирів і бойовиків для силових акцій, організацію мобілізаційних пунктів за кордоном і маршрутів перекидань найманців;

координоване використання контрольованих опозицією електронних вітчизняних і зарубіжних ЗМІ;
 забезпечення підтримки з боку міжнародних організацій та міжнародної громадськості;
 організація мережових структур управління підривними діями, постачання, зв'язку та моніторингу обстановки;
 поліваріантність розвитку подій.
 Неоднозначність стратегії СВК дає змогу стороні, яка володіє технологіями СВК, перебувати на крок попереду від тих, хто дивиться на воєнні конфлікти через класичні окуляри.

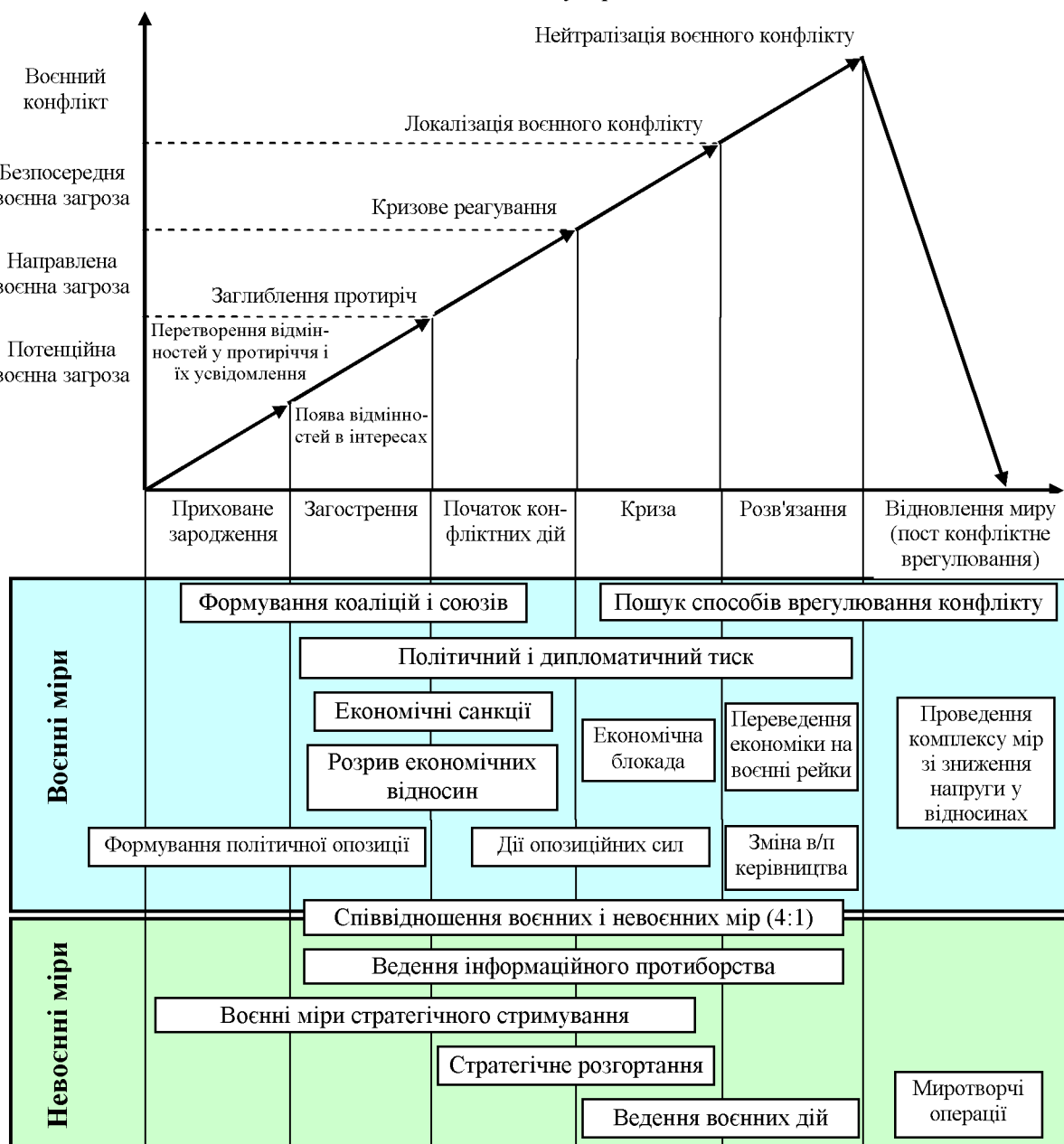


Рис. 1. Особливості складових СВК

Тактика СВК є поєднанням різнорідних військових та невійськових засобів. Особливістю є цілеспрямоване використання обмежень міжнародних систем безпеки і ведення бойових дій на територіях країн буферного простору: між державами з демократичними та авторитарними режимами. Буферні країни навіть у біполярному світі були джерелом підвищеної небезпеки. А в умовах глобалізованого світу ризики від існування таких буферних утворень значно підвищилися, що разом із надійною системою міжнародних гарантій ставить під сумнів будь-які ідеї використання інструментів міжнародної стабілізації.

Крім класичних форм застосування збройних сил, стороною СВК можуть виступати недержавні актори, а діапазон поєднання регулярних та іррегулярних тактик далі розширюється [13]. До недержавних акторів відносяться незаконні збройні формування і приватні компанії. Їх роль виконують і найманці, і агентурна мережа, заздалегідь підготовлені спецслужбами однією зі сторін конфлікту.

Основний метод досягнення цілей - терористичні та диверсійні атаки. Приклади ряду СВК показують, що мета терористичної діяльності - масштабна гуманітарна катастрофа. Відновлювати державність в такій ситуації неможливо доти, доки терористи мають достатній рівень військової, матеріальної і інформаційної підтримки.

Відсутня чітко виражена лінія фронту. Бойові дії припускають точковий вплив за ключовими елементами системи національної безпеки противника на всій його території різновидових (різновідомчих) тактичних угруповань, які керуються з єдиного стратегічного центру. Тактичними одиницями можуть бути як регулярні частини і підрозділи, так і різнотипні іррегулярні військові формування та цивільні структури, наприклад, організації з області високих технологій. Введення бойових дій тільки частиною збройних сил, тим часом як інші війська знаходяться в місцях постійної дислокації і займаються повсякденною діяльністю. Бойові дії менш інтенсивні, ніж у війнах, і характеризуються епізодичністю.

4. Економічні особливості. СВК має ще один фронт - економічний. І саме на цьому рівні Україна, не зважаючи на торгівлю з тимчасово окупованими територіями, отримала найбільше перемог останніми роками. Перш за все, це реакція світу і введення економічних санкцій відносно РФ і її

керівництва, а також відмова від російських енергоносіїв. Правда, симетричні дії Росії щодо України поки зумовили значно глибший, за масштабами втрат, економічний ефект. Але подібна ситуація лише стимулюватиме українську економіку швидше реагувати і перебудовуватися на інші ринки.

5. Інформаційні особливості.

Інформаційний та психологічний вплив визначається як наскрізна діяльність на всіх етапах конфлікту і в постконфліктний період. Активне застосування масштабної інформаційної війни і всілякої публічної підтримки планам по захопленню влади в окремому регіоні або регіонах. Саме пропаганда в ЗМІ та агресивна діяльність в мережі Інтернет є основними рушійними силами для створення необхідного сприятливого інформаційного фону. Наприклад, на початку своєї агресії в Донецькій і Луганській областях навесні і влітку 2014 року в російських ЗМІ поширювалися повідомлення про політичну кризу непередбачуваних масштабів в Україні, що стало причиною "громадянського протистояння", яке згодом пропагандисти охрестили "громадянською війною". Звичайно, нічого подібного в Україні ні тоді, ні зараз не відбувається. Варто підкреслити, що пропагандистська ланка в СВК не менш важлива, ніж військова. Тому на його підтримку Кремль витрачає мільярди рублів, і саме завдяки йому російській владі вдається якісно "обгрунтовувати" свої незаконні дії серед співгромадян.

6. Міжнародно-правові особливості.

СВК породжує нові правові проблеми. Для конфесійних типів воєнних конфліктів у міжнародному праві сформульований широкий набір законів, правил і норм війни стосовно права [18]:

на війну (*Jus ad Bellum*) - визначення морально обгрунтованих причин і мотивацій війни;

у війні (*Jus in Bello*) - правил ведення війни;

після війни (*Jus Post Bellum*) - регулювання поведінки сторін у післявоєнний період та встановлення відповідальності за вчинені дії.

Хоча термін "війна" (*war*) продовжує використовуватися, загалом у міжнародному праві замість нього застосовується поняття "збройний конфлікт" (*armed conflict*), яке передбачає два обов'язкових параметри:

наявність організованих озброєних контингентів;

бойові дії певної інтенсивності.

Ці параметри вважаються достатніми і можуть супроводжуватися певними додатковими характеристиками.

Сукупно ці норми становлять галузь міжнародного права, яка спрямована на пошуки заходів обмеження гуманітарних наслідків воєнних конфліктів.

Однак у разі СВК ці поняття перебувають у стадії формування. Унаслідок певних розходжень у розумінні змісту терміну виникають складнощі у правовій кваліфікації СВК і, відповідно, в припустимих відповідях на гібридні бойові дії.

Так, недержавні виконавці бойових завдань можуть робити те, що сама держава робити не може, оскільки будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Усю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань.

Висновки:

1. Сучасний воєнний конфлікт є комплексним, його основними складовими є політична, воєнна, економічна, інформаційна і міжнародно-правова.

2. Воєнно-стратегічною метою сучасного воєнного конфлікту є територіальний розподіл та формування нових більш залежних країн.

3. Сценарії розвитку сучасних воєнних конфліктів мають багато схожих рис, їх імплементація і розвиток є керованим процесом.

4. Воєнна сила не є вирішальною у сучасному воєнному конфлікті, мета досягається у першу чергу оптимальним поєднанням економічної, інформаційної і воєнної складових.

5. Участь збройних сил у сучасних воєнних конфліктах вимагає істотного переосмислення концепцій їх розвитку, зміни системи переходу до формування не тільки міжвидових, але й доміжвидомчих угруповань сил, трансформації системи стратегічного і оборонного планування.

6. Необхідно розробити і впровадити у практику системи критеріїв і методики на основі переважно кількісних методів, які дають змогу проводити оперативний вибір сценарію запобігання сучасному воєнному конфлікту.

Подальші дослідження доцільно присвятити розробленню системи критеріїв і методиці вибору ефективного сценарію запобігання сучасному воєнному конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. - К. : НІСД, 2017.
2. Горбулін В.П. Гібридна війна: все тільки починається. Дзеркало тижня. Україна №11, 25 березня 2016.
3. Горбулін В.П. 2017-й: далі буде... Дзеркало тижня. Україна. №24, 2 липня 2016.
4. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. Нац. ін-т стратегічних досліджень — Воєнна безпека; Вип.8 — Київ: Фоліант, 2003. — 431 с.
5. Перепелиця Г. М. Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи / Г. М. Перепелиця ; Нац. ін-т стратегічних досліджень — Київ: Фоліант, 2003. — 254 с.
6. Магда Є.В. Гібридна війна: вижити і перемогти. Віват, Харків, 2015. — 304 с.
7. Іващенко А.М. Еволюція поглядів на стратегію сучасного гібридного конфлікту та сценарії протидії гібридним загрозам. Зб. наукових праць ЦВСД НУОУ № 1(53) 2015 р. с. 18-23
8. Іващенко А.М. Вплив п'ятиденної війни 2008 року на подальше розширення НАТО: перспективи для України. В кн.: Уроки збройного конфлікту на території Грузії в серпні 2008 р. Матеріали науково-практичної конференції 28 жовтня 2008р. К., НАО України, 2009, с. 69-78
9. Uppsala Conflict Data Programme (UCDP) at the Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University, Uppsala, Sweden. — Режим доступу: <http://ucdp.uu.se>
10. СІПРІ 2014: Щорічник: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. Пер. з англ./Стокгольм. міжнар. ін-т дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О.Разумкова; Редкол. укр. вид.: Л.Шангіна (головний редактор) та ін. — К.: Заповіт, 2015. — 544с.
11. The Military Balance. Annual IISS assessment of the military capabilities and defence economics of 171 countries. — Режим доступу: <http://www.iiss.org/en/publications/military-s-balance/>
12. Інститут ім. Дж. Геллапа. Рейтинг воєнної потужності Global FirePower. — Режим доступу: <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>
13. Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation) Conclusion of the public hearings on the request for the indication of provisional measures submitted by Ukraine. International Court of Justice. The Hague, 9 March 2017. Press Release No. 2017/11 — Режим доступу: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19372.pdf>
14. Турчинов О. Сучасні виклики України в умовах кризи світового порядку. The American Interes/Лівий берег 24 вересня 2015 р. — Режим доступу: https://ukr.lb.ua/news/2015/09/24/316796_suchasni_vikliki_ukraini_umovah.html

15. Global Trends: Paradox of Progress. – Режим доступу: www.dni.gov/index.php/global-trends-home.
16. The Next 100 Years: a Forecast For the 21st Century / George Friedman. - New York: Doubleday, 2009, 273 p.
17. Военная доктрина Украины. Указ Президента Украины від 24 вересня 2015 року № 555/2015.
18. Final Report on the Meaning of Armed Conflict in International Law // The Hague Conference 2010. Use of Force / International Law Association. – Режим доступу: <http://www.ila-hq.org/download.cfm/docid/2176DC63-D268-4133-8989A664754F9F87>.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2017

Голопатюк Л. С.;

Тимошенко Р. И., д.воен.н., с.н.с.

Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Определение и анализ особенностей составляющих современных военных конфликтов

Резюме. Проводится сравнение традиционных, или конвенционных, видов вооружённых конфликтов и современных военных конфликтов, которые по сути являются конфликтами нового типа. Вводится понятие современного военного конфликта, рассматриваются его составляющие и особенности.

Ключевые слова: конвенционный военный конфликт, современный военный конфликт, составляющие, особенности.

L. Holopatuk;

R. Tymoshenko, Ds.M

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernykhovsky, Kyiv

Determination and analysis of features of making modern soldiery conflicts

Resume. A comparison of traditional or quarantinable types of the armed conflicts and modern soldiery conflicts that on essence are the conflicts of new type is made. The concept of modern military conflict is entered; his constituents and features are examined.

Keywords: quarantinable military conflict, modern military conflict, constituents, features.